

Голові спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01
у Національному педагогічному університеті
імені М.П. Драгоманова
доктору педагогічних наук, професору Н.М.Рідей

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора **Огієнко Олени Іванівни**

на дисертацію **Чаграк Наталії Ігорівни**

«Теорія і практика освіти людей похилого віку у США (1962 – 2015 рр.), подану
на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю
13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

1. Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами

Актуальність теми дослідження є незаперечною, оскільки в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів, входження України до світового освітнього простору, демографічних процесів глобального постаріння населення проблема освіти людей похилого віку набуває нового звучання й особливої актуальності. Важливість звернення до проблеми освіти людей похилого віку підтверджує і статистика: за результатами демографічного дослідження Світового банку у більшості східноєвропейських держав, серед яких і Україна, до 2025 року кожна п'ята людина матиме вік за 65. У цьому контексті особливої ваги набуває осмислення досвіду щодо розвитку освіти людей похилого віку у розвинених країнах світу, зокрема, Сполучених Штатах Америки – країні, в якій освіта і соціальне забезпечення – традиційні пріоритети державної політики, яка має значні напрацювання у цій галузі, розроблене законодавче забезпечення, розвинену структуру освіти людей похилого віку, що вибудована з урахуванням соціально-культурних, соціально-економічних й історичних чинників розвитку освіти упродовж життя. Тим більше, що внаслідок вивчення наукових джерел авторкою було доведено, що цілісного дослідження, присвяченого висвітленню даної проблеми, здійснено не було.

Актуальним виконане дослідження є також в світлі необхідності розв'язання низки важливих суперечностей на рівнях цілепокладання та концептуалізації, організаційно-управлінському та сутнісно-змістовому.

Доцільність вибору теми дослідження та її актуальність підтверджує й той факт, що дослідження виконано відповідно до зведеного тематичного плану науково-дослідної роботи у сфері освіти, науки та інноватики ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» за темою «Теоретичні та методичні основи формування системи післядипломної освіти на засадах сталого розвитку» (державний реєстраційний №0117U004914) та міжнародного інтегрованого (міждисциплінарного) проекту «Освітня геронтологія» кафедри педагогіки і психології вищої школи НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол № 4 від 28 листопада 2018 р.).

Наведені міркування дають підстави для ствердження, що дисертаційна робота Наталії Чаграк є вчасної і актуальною, відповідає запитам і потребам сучасної педагогічної науки і практики, соціальному замовленню суспільства.

2. Найбільш суттєві наукові результати дисертаційної роботи

До найбільш істотних наукових результатів, отриманих здобувачкою на основі використання інструментарію методології порівняльної педагогіки належать такі: обґрунтування філософсько-методологічних підходів до вивчення проблеми освіти людей похилого віку (1960-ті – поч. 2000-х рр.), здійснення історико-педагогічного аналізу становлення та розвитку ідей освіти людей похилого віку у США (1960-ті – поч. 2000-х рр.), формування та характеристика поняттєво-категоріального апарату дослідження, обґрунтування теоретичних засад освітньої геронтології у цивілізаційному вимірі; обґрунтування соціально-економічної детермінованості розвитку освіти людей похилого віку у США; розгляд людей похилого віку як соціально-демографічної групи в структурі американського суспільства; з'ясування суспільно-педагогічних передумов розвитку освіти людей похилого віку у США; аналіз європейського досвіду організації освіти людей похилого віку; обґрунтування освіти людей похилого віку у США в контексті «позитивної геронтології» (1970-ті – поч. 2000-х рр.); визначення особливостей моделей та організації освіти людей

похилого віку у США у 1962-2015 рр.; виявлення змістових особливостей людей похилого віку у США; окреслення перспектив використання американського досвіду щодо освіти людей похилого віку в умовах освітньо-інтеграційних процесів в Україні; характеристика інституційної моделі освіти людей похилого віку в Україні; розробка Проекту освітньої програми «Інституту освіти людей третього віку» в Україні.

3. Нові факти, одержані здобувачем

Дисертаційна робота Н.І. Чаграк є комплексним порівняльно-педагогічним дослідженням, у якому на міждисциплінарному рівні обґрунтовано методологічні, теоретичні та практичні засади розвитку освіти людей похилого віку у США. Зокрема, *вперше* у вітчизняній педагогічній науці здійснено цілісний аналіз розвитку теорії та практики освіти людей похилого віку у Сполучених Штатах Америки з урахуванням історичних, соціально-економічних, політичних, педагогічних детермінант; подано характеристику поняттєво-категоріального апарату дослідження за принципом його багатомірності та міждисциплінарності; здійснено проблемно-диференційований аналіз теорій старіння і старості у країнах Європейського Союзу, США і Україні, що дало можливість виділити серед них спільноспрямовані (за класифікаціями): біологічні, психологічні, соціальні, педагогічні (герогогічні) теорії старіння і старості; визначено передумови становлення і розвитку освіти людей похилого віку у Сполучених Штатах Америки, які диференційовано за наростанням соціально-економічних, суспільно-політичних змін та освітньо-формульвальними особливостями; простежено генезу теорії і практики освіти людей похилого віку у США у визначених хронологічних межах дослідження (1962-2015 рр.) й розроблено періодизацію становлення й розвитку освіти людей похилого віку у США, що охоплює такі етапи: структурно-законодавчий (1962-1971 рр.); інституційно-формульвальний (1972-1990 рр.); соціально-освітній (1991-2015 рр.); виявлено і досліджено зв'язки практично реалізованих моделей освіти людей похилого віку у США та країнах ЄС та показано інтегративний характер американської моделі освіти людей похилого віку; визначено особливості та окреслено тенденції (продовжані, короткотривалі й

повторювані) теоретичного вмотивування і практики освіти американців похилого віку на теоретичному, законодавчому та практичному рівнях; розроблено авторську історико-системну схему освіти людей похилого віку у США (1962-2015), яка спрямована на забезпечення діалектичної єдності й наступності історичного досвіду та сучасних змін у змісті, організації й управлінні освітою людей похилого віку, сутнісно відображається у взаємодоповнюваності теоретичного обґрунтування і практичної реалізації; обґрунтовано можливості екстраполяції конструктивного американського досвіду щодо освіти людей похилого віку у вітчизняний освітній простір; розроблено (з урахуванням американських зразків) та адаптовано до соціально-економічних і культурно-освітніх реалій в Україні положення про Інститут (факультет) освіти людей похилого віку, типову освітню програму для навчання людей похилого віку; *уточнено* зміст понять «похилий вік», «соціальна активність людей похилого віку», «активне довголіття» та ін.; *подальшого розвитку набули* трактування структури та функцій освіти людей похилого віку; характеристика освіти людей похилого віку як соціального інституту; положення щодо оновлення форм і методів навчання старших дорослих; *до наукового обігу* введені нові факти, ідеї і підходи в галузі освіти людей похилого віку, обґрунтовані теоретиками і практиками США.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертації, автореферату та публікацій Н.І. Чаграк є підставою для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність викладених авторкою результатів, що забезпечуються чіткістю окреслених кваліфікаційних ознак дослідження. У дисертації переконливо обґрунтовано вибір теми наукового пошуку, визначено об'єкт, предмет та дослідження, його задання, які спрямовані на розв'язання виявлених автором суперечностей, застосовано адекватні взаємопов'язані методи дослідження. Їх широкий спектр (теоретико-аксіологічний, структурно-логічний, структурно-системний, термінологічний, історико-хронологічний, ретроспективний, логіко-системний аналіз, історико-структурний, історико-компаративний, системно-функціональний, компонентно-структурний

аналіз, контент-аналіз, методи інтерпретації та узагальнення, метод інтеграції ретро-системного моделювання і перспективного проектування) уможливив досягнення мети і виконання поставлених завдань.

Новизна і вірогідність одержаних результатів дослідження забезпечуються також належною методологічною базою, обґрунтованістю вихідних положень, виявленням причинно-наслідкових зв'язків між елементами досліджуваної системи; глибоким і всебічним аналізом обширної джерельної бази (680 найменувань, із них – 594 іноземні), що дозволило ґрунтовно та різноаспектно висвітлити досліджувану проблему; широкою апробацією матеріалів дисертації у виступах на науково-практичних конференціях, семінарах різного рівня та висвітленням у наукових публікаціях автора.

Викладене вище дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження Н.І. Чаграк достатньо обґрунтовані й достовірні.

Дисертацію виконано на належному науковому рівні, що підтверджує володіння здобувачкою теорією досліджуваної проблеми і відповідними методами наукового пошуку. Позитивне враження справляє оформлення роботи, вміщені в ній табличні матеріали. Зміст автореферату відображає зміст дисертації та досить ёмко висвітлює суттєві її аспекти, основні положення та висновки.

5. Значення для науки й практики отриманих дисертантом результатів

Дисертаційна робота Н.І. Чаграк робить значний внесок у розбудову системи освіти дорослих в Україні, зокрема, освіти людей похилого віку. Дослідження містить нові науково обґрунтовані теоретичні і практичні результати, які складають теоретико-методичне підґрунтя подальших наукових розвідок з проблем освіти дорослих, андрагогічної компаративістики. До перспективних наукових напрямів належать: питання організації навчання за принципом комунікації та соціальної взаємодії поколінь, мотивації людей похилого віку до освітньої діяльності, впливу навчальної активності на якість життя у похилому віці, визнання результатів неформальної освіти осіб похилого віку, особливості організації дистанційного навчання для людей цієї вікової групи та ін.

Слід зазначити, що основні положення та результати дослідження впроваджено: в освітній процес ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (довідка № 01-15/032182 від 29.12.2018 р.); Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (довідка № 05-16/105/1 від 19.10.2018 р.); Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України (довідка № 66/12/19 від 12.02.2019 р.); Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 603-33/03 від 13.05.2019 р.); Академії імені Якуба з Парадижа в м. Гожув Великопольський (Республіка Польща) у рамках міжнародної академічної програми Erasmus+ KA2, 2018 (довідка R-0712-11/2019/HU від 20.06.2019 р.).

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Одержані результати і висновки дослідження можуть бути використані у процесі модернізації системи освіти дорослих України, забезпеченні об'єктивного трактування фактів і процесів щодо організації та змісту освіти людей похилого віку в контексті суспільно-історичних подій і явищ, сприяти глибшому усвідомленню ресурсного потенціалу осіб цієї вікової групи, створенню оптимальної моделі освіти людей похилого віку, прогнозуванню можливостей її впровадження та перспектив розвитку в умовах соціально-економічних, суспільно-політичних та освітньо-культурних змін в Україні.

Матеріали дослідження та науково-методичний посібник «Організація і зміст освіти людей похилого віку у США» (Івано-Франківськ, 2019); варіативні (елективні) навчальні курси: «Розвиток освіти людей похилого віку у США» (3 кредити ЄКТС – 90 год.: 16 год. лекційних, 14 год. семінарських занять, 60 год. самостійної роботи), «Освіта людей третього віку в країнах Європи та США» (3 кредити ЄКТС – 90 год.: 18 год. лекційних, 12 год. семінарських занять, 60 год. самостійної роботи), підготовлено комплекси їх навчально-методичного забезпечення (навчальні, робочі програми, методичні рекомендації, тьюторські завдання для самостійної навчальної діяльності студентів, системи тестового контролю і самоперевірки знань); Положення про Інститут освіти людей похилого віку; проект авторської Освітньої програми для людей третього віку (136 кредитів

ЄКТС теоретичної і практичної підготовки); тематика портфоліо, кейсів, ситуативного моделювання, проблемно-пошукових завдань, кваліфікаційних робіт за магістерськими освітньо-професійними програмами «Педагогіка вищої школи» і «Андрагогіка. Освіта дорослих» спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки; можуть бути використані у процесі створення та функціонування окремих закладів освіти людей похилого віку та відповідних підрозділів у структурі закладів вищої освіти; застосовуватися в наукових дослідженнях з теорії та історії педагогіки, герогогіки, освітньої геронтології, соціальної і порівняльної педагогіки, філософії та соціології освіти, в розробленні нормативних документів з проблем освіти впродовж життя, у створенні спецкурсів та спецсемінарів з напрямів неперервної освіти, у практичній роботі закладів вищої освіти та органів управління освітою.

Прогностичний потенціал дослідження зумовлений потенційною можливістю організації на його основі подальшої науково-дослідної роботи щодо розвитку освіти людей похилого віку в контексті інтеграції України у світовий освітній простір.

7. Оцінка структури та змісту дисертації та її завершеність

Привертає увагу методологічно виважений і ретельний підхід дисертантки до структурування змісту роботи, який складається з анотацій українською, англійською мовами, вступу, п'яти розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, переліку використаних джерел (680 найменувань, із них – 594 іноземні). Загальний обсяг дослідження становить 506 сторінок, основний зміст дисертації викладено на 447 сторінках. Робота містить 12 таблиць, 6 діаграм, 8 рисунків.

Аналіз змісту дисертації Н.І. Чаграк свідчить про його логічність та системність: окреслено об'єкт, предмет і мету, чітко сформульовано дослідницькі завдання, у відповідності до яких послідовно й логічно викладено зміст тексту дисертації, забезпечено належну відповідність висновків.

Заслужовує схвалення ретельний аналіз у *першому розділі* дисертації «Теорія і практика освіти людей похилого віку в Сполучених Штатах Америки як науково-педагогічна проблема» стану опрацювання досліджуваної проблеми у сучасному

науковому дискурсі (1.1.), що дало можливість з'ясувати, що в основі розвитку освіти людей похилого віку лежать філософські ідеї лібералізму, гуманізму, біхевіоризму, конструктивізму, згідно з якими індивід впродовж життя вибудовує власне розуміння дійсності, а також теорії розвитку особистості, теорії навчання дорослих (с. 62-63), здійснити історико-педагогічний аналіз розвитку ідей освіти людей похилого віку у США (1.3.) і виокремити основні напрямки досліджень у галузі освіти людей похилого віку, а саме: створення освітнього середовища, залучення та участь осіб похилого віку до навчальної діяльності; освітні проекти і програми для старших дорослих; особливості навчання етнічних і релігійних груп, жіноча освіта; самонавчання на пенсії; психологічні аспекти освіти людей похилого віку (с. 110).

Вважаємо обґрунтованим висновок авторки про те, що на активізацію досліджень у галузі освіти людей похилого віку вплинуло відкриття першої ступеневої програми з освітньої геронтології в Мічиганському університеті у 1970 р. (101), оскільки до початку 1970-х рр. питання, пов'язані з навчальною діяльністю людей похилого віку розглядалися у контексті досліджень проблем освіти дорослих (с. 100).

Привертає увагу ретельний аналіз понятійно-категоріального апарату дослідження, основу якого складають такі поняття як: «старість», «похилий вік», «третій вік», «молодші люди похилого віку», «старші дорослі», «Інститут навчання на пенсії», «Інститут освіти впродовж життя», «Інститут освіти людей похилого (третього) віку», «інституційна модель освіти людей похилого віку», «освіта людей похилого віку» (1.4).

Висока якість аналізованого нами дисертаційного дослідження проявляється і в тому, що автор обґрунтовує власне визначення поняття «освіта людей похилого віку» (с. 130).

Важливим аспектом роботи є обґрунтування у *другому розділі* дисертації теоретичних засад освітньої геронтології в цивілізаційному вимірі, а саме: аналіз теорій старіння і старості, визначення етапів формування та розвитку ідей

педагогіки старіння і старості, характеристика соціально-педагогічного конструкту похилого віку.

Автором аргументовано доводиться, що теорії старіння і старості, є науковим підґрунтям формування освіти людей похилого віку і дають підстави розглядати осіб похилого віку з точки зору ресурсу і людського капіталу (с. 217), а похилий вік трактувати як час подальшого розвитку і самореалізації особистості (с. 219).

Вартими підтримки вважаємо висновок Наталії Ігорівни щодо виокремлення тенденцій «омолодження» старості, зміни суспільної парадигми старості, які спостерігаються в останні десятиліття XX – початку XXI ст. (с. 218).

У *третьому розділі* «Передумови становлення і розвитку освіти людей похилого віку в Сполучених Штатах Америки (1950-2015 рр.)» досліджено соціально-економічну детермінованість становлення освіти людей похилого віку у США; охарактеризовано особливості людей похилого віку як соціально-демографічної групи в структурі американського суспільства; визначено організаційно-педагогічні передумови розвитку освіти людей похилого віку у США; проаналізовано європейський досвід освіти людей похилого віку.

Дослідниця довела, що загальні процеси прискорення соціально-економічних змін (у глобальному та локальному аспектах) зумовлюють необхідність переосмислення ролі та значення освіти людей похилого віку як механізму розвитку і конкурентоспроможності сучасного суспільства, як важливої складової системи освіти, як ключової цінності суспільства знань, що забезпечує збагачення творчого потенціалу старшої дорослої людини впродовж життя на особистісному, культурному, професійному, соціальному і громадянському рівнях (2.1.); що традиційна модель життєвого шляху людини: від почергової трьох-компонентної структури «освіта-робота-пенсія» змінюється на змішану модель, коли зазначені компоненти життєвого шляху людини не мають визначеної послідовності й тривалості й не обмежуються віком; робота поєднуються і з освітою, і з дозвіллям, а пенсія може бути часом дозвілля, освіти і роботи (с. 230).

Нам імпонують висновок дослідниці, що в суспільстві з тенденцією демографічного постаріння населення освіта осіб похилого віку значною мірою

визначає якість життя людини у постпенсійній фазі, суспільну інтеграцію старших та взаємодію поколінь, а також траєкторію та швидкість суспільно-політичного й культурного розвитку країни (с. 253).

Цінним є звернення дослідниці до аналізу європейського досвіду освіти людей похилого віку, що дало можливість виокремити та порівняти сегрегаційну та інтегративну моделі навчання людей похилого віку, (с. 300); розкрити сутнісні характеристики французької та британської класичних моделей Університетів третього віку (с. 303), які слугують основою виникнення нових національних і континентальних моделей УТВ; визначити умови їх ефективного функціонування (трансформаційне обґрунтування, міжпоколіннєве навчання, навчання осіб четвертого віку, герогогіка, соціальне включення, дистанційне навчання) (с. 314-315).

Привертає увагу *четвертий розділ* дисертації «Організація та зміст освіти людей похилого віку в США (1962-2015 рр.)», в якому охарактеризовано підходи до освіти людей похилого віку в контексті наукового напрямку «позитивна геронтологія», проаналізовано моделі, особливості організації, зміст освітнього процесу і методи навчання осіб похилого віку у США; обґрунтовано періодизацію і тенденції розвитку освіти людей похилого віку в Сполучених Штатах у різні історичні періоди.

Важливим здобутком роботи ми вважаємо обґрунтування авторської періодизації розвитку освіти людей похилого віку у США, що містить структурно-законодавчий (1962-1971 рр.); інституційно-формувальний (1972-1990 рр.); соціально-освітній (1991-2015 рр.) етапи (с.394-398); виокремлення і систематизацію особливостей і тенденцій на кожному етапі та виявлення на основі їх порівняння та систематизації короткотривалих, повторюваних, пролонгованих тенденцій (с. 403-404).

Висока якість аналізованої нами дисертаційної роботи проявляється і в тому, що дослідницею роблено та обґрунтовано авторську історико-системну схему розвитку освіти людей похилого віку у США (1962-2015), що подана на с. 399

дисертації і демонструє рівень узагальнення та систематизації основних положень та висновків проведеного дослідження Н.І. Чаграк.

Важливими в теоретичному і практичному вимірах є розробка та обґрунтування у *п'ятому розділі* дисертації «Перспективи впровадження американського досвіду освіти людей похилого віку в умовах освітньо-інтеграційних процесів України» інституційної моделі освіти людей похилого віку в соціально-економічних, демографічних і культурних реаліях розвитку українського суспільства (с. 409, рис. 5.1.1.); окреслення можливостей творчого використання конструктивного американського досвіду в умовах реформування системи освіти дорослих в Україні, взагалі, та освіти людей похилого віку, зокрема; представлення проекту положення про підрозділ (інститут / факультет) і проекту типової освітньої програми інституту освіти людей похилого (третього) віку.

Вартий підтримки є висновок автора, про те, що головна мета освіти у похилому віці – загальний інтелектуальний розвиток, реалізація творчих здібностей, комунікація (зокрема, й міжпокоління), збереження активного способу життя, що є умовою суттєвого зниження залежності старших людей від соціальної підтримки, суспільної ізоляції та збереження самостійності у прийнятті рішень (с. 431).

Позитивно оцінюємо розроблене Н.І. Чаграк навчально-методичне забезпечення, яке містить навчальний посібник «Організація і зміст освіти людей похилого віку у США», навчально-методичні комплекси, розроблених дослідницею варіативних навчальних курсів «Розвиток освіти людей похилого віку у США», «Освіта людей третього віку в країнах Європи та США».

Логічним завершенням рецензованої праці є аргументовані висновки, які структурно повністю відповідають меті і завданням дослідження, чітко сформульовані, несуть конкретне смислове навантаження, забезпечують цілісне сприйняття дисертаційної роботи.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту роботи

Оцінюючи позитивно дисертаційне дослідження, вважаємо за потрібне висловити певні побажання та зауваження дискусійного характеру:

1. Відзначаючи логіку і глибину наукової розвідки Н.І. Чаграк при аналізі понятійно-категоріального апарату у першому розділі дисертації (п.1.4.), на нашу думку, дослідниці вартувало більше уваги приділити особливостям інституційної і неінституційної моделі освіти людей похилого віку у США та їх порівняльному аналізу.
2. У роботі дисертантка здійснює цілісний аналіз теоретичних та практичних засад розвитку освіти людей похилого віку у США, наголошуючи на тому, що мотивація до навчання людей похилого віку є важливим чинником, умовою ефективного функціонування системи освіти людей третього віку, тому проблемі мотивації приділяється особлива увага дослідників (с. 40, 180). У цьому контексті бажано було б більш ґрунтовно розкрити проблему мотивації до освітньої діяльності людей похилого віку у США.
3. Одним із позитивно оцінених нами аспектів дослідження є визначення сутнісних характеристик та особливостей функціонування Університетів третього віку (п. 3.4.), Інститутів освіти впродовж життя, Інститутів навчання на пенсії» (п. 4.2), одним із завдань яких, є подолання соціальної ізоляції літніх людей, їх суспільна інтеграція. У цьому контексті доцільно було б більш ретельно розкрити роль освіти людей похилого віку в налагодженні комунікації з людьми інших вікових категорій, з акцентуванням на соціальній взаємодії поколінь. Дисертаційна робота виграла б від поглиблення цього аспекту.
4. Визначення передумов становлення та розвитку освіти людей похилого віку у третьому розділі дисертації, дозволило Н.І. Чаграк зробити висновок, що з кінця 1970-х рр. негативний імідж старості в американському суспільстві почав змінюватися на образ успішного старіння (с. 283). Проте, на нашу думку, автор недостатньо уваги приділяє визначенню чинників, які впливали на створення позитивного іміджу постпенсійної фази життя людей у США. Цей аспект потребує більш детального пояснення та обґрунтування.

5. Вагомим доробком автора є виокремлення прогресивних ідей американського досвіду щодо освіти людей похилого віку. Це дало змогу обґрунтувати інституційну модель освіти людей похилого (третього) віку в Україні (с. 409), створити та адаптувати до соціально-економічних та культурно-освітніх реалій в Україні авторські проекти: Положення про Інститут (факультет) освіти людей похилого віку (с. 411-419); типову освітню програму для навчання людей похилого віку (с. 422-430). Проте, на нашу думку, рекомендації щодо екстрополяції американського досвіду освіти людей похилого віку у вітчизняний освітній простір набули б більшої ґрунтовності за умови подання їх згідно з певними контекстами чи рівнями.
6. Авторка здійснила ґрунтовне дослідження актуальної проблеми сучасності. Воно має вагому наукову новизну, відрізняється цілісністю та оригінальністю. Водночас, вважаємо, що представлення фактологічного матеріалу у додатках, які узагальнено висвітлювали б усі аспекти означеного дослідження, сприяло б посиленню вагомості та доказовості отриманих результатів дослідження.

Слід зазначити, що висловлені зауваження та побажання не знижують наукової і практичної цінності й загальної позитивної оцінки рецензованої роботи.

9. Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях

Основні результати, наукові положення, висновки та рекомендації достатньо повно викладено у 47 наукових працях, з яких: 1 одноосібна монографія, 1 науково-методичний посібник, 26 наукових статей (15 – у наукових фахових виданнях України у галузі педагогіки, 11 – у зарубіжних наукових виданнях та виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз) та 19 публікацій у збірниках матеріалів і тез доповідей на міжнародних наукових конференціях.

10. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації.

Структурна побудова і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації Н.І. Чаграк.

11. Загальний висновок

Аналіз змісту дисертації, автореферату та публікацій Н.І. Чаграк дає підстави для висновку про те, що дослідження «Теорія і практика освіти людей похилого віку у США (1962 -2015)» є завершеною, фундаментальною, самостійною науковою роботою, що містить нові науково обґрунтовані результати, які дали змогу автору здійснити комплексне вирішення важливої проблеми, яка полягала в обґрунтуванні процесу становлення і розвитку освіти людей похилого віку у Сполучених Штатах Америки (1962-2015 рр.), розкритті його провідних тенденцій на рівнях теоретичного узагальнення і практичної реалізації, виявлення можливостей творчого використання американського досвіду організації освіти осіб похилого віку в Україні.

Ураховуючи актуальність, наукову новизну, теоретичне і практичне значення, значущість для педагогічної науки і практики дисертація «Теорія і практика освіти людей похилого віку у США (1962 -2015)» заслуговує на позитивну оцінку, відповідає паспорту спеціальності, вимогам пп. 9,10,12-14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. зі змінами та доповненнями Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р. та іншим інструктивним вимогам МОН України щодо докторських дисертацій, а її автор - Чаграк Наталія Ігорівна - заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С.Макаренка

О.І. Огієнко
Підпис *Огієнко О.І.*
Засвідчую
перший проректор
Юрій В. Зідович
201 р.